

REDENGEVENDE BESCHRIJVING DIERENSE SLUIS

gemeente	RHEDEN
postcode + plaats	Dieren (Apeldoorns Kanaal)
straat + huisnr.	Zutphensestraatweg, ongenummerd
naam object	Dierense Sluis
bescherming	Gemeentelijk monument
oorspr. functie	Sluis
huidige functie	Sluis
bouwjaar	1957-1958
architect	-
opdrachtgever	Rijkswaterstaat, directie Gelderland
bouwstijl	-
beschrijver	drs. G.J.M. Derks
datum beschrijving	04-06-2020
datum foto's	25-09-2014; 25-05-2020
bronnen	* Gelders Genootschap, drs. G.J.M. Derks m.m.v. drs. J.B. Bootsma. Toelichting te beschermen gezicht Apeldoorns Kanaal. Concept. In opdracht van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. Arnhem, juni 2001. * Stichting Historische Sluizen en Stuwen Nederland, Ir. G.J. Arends. Waardering Dierense Sluis te Dieren. Gouda, september 2013. * J. Vedder. Het Apeldoorns Kanaal, monument van de plattelandsgeschiedenis van de Oost-Veluwe (1800-1850). Utrecht, 2001.

De sluiskolk gezien vanaf het benedenhoofd aan de Zutphensestraatweg (2020)

Typering en ligging

Enkelkerende, in gewapend beton uitgevoerde KANAALSLUIS (met boven-, tussen- en benedenhoofd) genaamd "De Dierense Sluis" in het Apeldoorns Kanaal, gebouwd in 1957-1958 ter vervanging van de oorspronkelijke drietrapssluis uit 1865, ter overbrugging van het grote verval naar de IJssel.

De sluis met een totale schutlengte van 75 meter en een doorvaartwijdte van 7,5 meter is gelegen aan het uiteinde van het Apeldoorns Kanaal aan de Zutphensestraatweg waarin een lage vaste brug over de voorhaven van de sluis is gelegen.

Ten noordwesten van de schutkolk ligt nog een tot een soort haven omgevormd restant van de oude loop van het kanaal die naar de vroegere drietrapssluis voerde. Nabij de sluis staan een sluiswachtersverblijf-bedieningsgebouw, een tweede bedieningsgebouw nabij het tussenhoofd en twee rioolschuifgebouwtjes. Aan de overzijde van de Zutphensestraatweg bevinden zich de ruime voorhaven, de onder één dak samengevoegde woningen van de sluismeester en de beide sluisknechten, een gemaal / pompgebouw en transformatorhuisje.

De terreinen aan weerszijden van de sluis zijn ingezaaid met gras en deels beplant met kastanjes (noordzijde), eiken en linden (zuidzijde). De brug is door middel van betonnen trappen met stalen stootbanden bereikbaar. De afscheidingen bestaan uit hekwerken van metalen buisleuning.

Historie

Het Apeldoorns Kanaal werd in twee fasen aangelegd: het noordelijke deel (Grifkanaal) tussen Apeldoorn en Hattem werd op 13 april 1829 voor de scheepvaart geopend, het zuidelijke deel (Apeldoorns-Dierens Kanaal) in 1869. In tegenstelling tot het noordelijke deel waren in het Apeldoorns-Dierens Kanaal geen schutsluizen nodig aangezien het hoogteverschil tussen Apeldoorn en Dieren relatief gering was. Wel was het verval in Dieren naar de IJssel dusdanig groot dat schutting in een drietal schutkolken nodig was. Daartoe werd in 1865 een voor Nederland unieke drietrapssluis gebouwd met kolken van elk ruim dertig meter lang. Tussen 1873 en 1881 werd het kanaal tussen Apeldoorn en Dieren verruimd tot 2 meter beneden kanaalpeil bij een bodembreedte van 7,5 meter. Met de verbreding van het noordelijke kanaaldeel was reeds in 1858 gestart.

In 1954 nam de toenmalige minister van Verkeer en Waterstaat een principebesluit om het zuidelijke deel van het kanaal te verruimen ten behoeve van de bevaarbaarheid van schepen tot 600 ton. In het kader daarvan werd de oude bouwvallig geworden drietrapssluis vervangen door één grote sluis uitgevoerd in gewapend beton, welke zuidwestwaarts van de oude sluis werd gebouwd. De nieuwe in 1957-1958 gebouwde sluis werd voorzien van een tussenhoofd om waar mogelijk het schutverlies zoveel mogelijk te beperken en daardoor het kanaalpeil niet onnodig veel te laten zakken. Afhankelijk van de afmetingen van de te schutten schepen kon met de volledige kolk of een deel van de kolk worden gesloten. Bij de bouw van de nieuwe sluis werd ook de Dierense brug in de Zutphensestraatweg vervangen door een lage, vaste brug. De oude sluis werd in 1978 grotendeels waarna zodat er bovengronds weinig herkenbaars van overbleef. Daaronder zouden echter nog restanten van funderingen en sluiswanden aanwezig zijn.

Van de feitelijke verbreding en verruiming van het kanaal kwam niets terecht mede door de opkomst van de spoorwegen en het gemotoriseerd vrachtverkeer. In plaats daarvan werd besloten om het kanaal gefaseerd te sluiten voor de scheepvaart en alleen de waterhuishoudkundige functie te behouden. Het kaneeldeel tussen Dieren en de Apeldoornse sluis werd in 1972 gesloten.

Beschrijving en karakteristiek

De Dierense Sluis is een enkelkerende kanaalsluis met een schutlengte van 75 meter. Het tussenhoofd verdeelt de sluis in kolkdelen van 30 meter aan de IJsselszijde en 40 meter aan de kanaalszijde. De doorvaartwijdte van de sluishoofden is 7,5 meter, gelijk aan de breedte van de sluiskolk. De drempel van het bovenhoofd ligt 3,21 meter beneden het kanaalpeil, die van het tussenhoofd en benedenhoofd op NAP -1,00.

De sluis heeft een betonconstructie. De wanden van het sluislichaam zijn van gewapend beton, waarbij de randen zijn afgewerkt met een stalen dekzerkprofiel. Deze dient ter versterking van de rand en zorgt er tevens voor dat aanlegtuwen en -kabels gemakkelijk langs de rand glijden zonder deze te

beschadigen. Vlak achter het dekzerkprofiel zijn bolders geplaatst en in de kolkwand vijf rijen haalkommen. Tevens zijn aan weerszijden in de kolkwanden vijf ladders aangebracht, twee in het korte en drie in het lange gedeelte. Ook de slagstijlen en de randen van de deuren zijn ter versterking voorzien van een dekzerkprofiel.

De sluis is voorzien van twee stel hoge puntdeuren en aan de kanaalzijde een stel lage puntdeuren. De deuren zijn van staal met gelaste verbindingen. De hoge deuren zijn elk voorzien van twee nivelleerschuiven met handbediende aandrijving. Bij de binnendeuren is aan weerszijden een omloopriool gebouwd. Het bewegingswerk van de deuren bestaat uit een elektromechanisch aangedreven half panama-wiel met trek-duwstang. De deuren in het benedenhoofd zijn mogelijk vernieuwd.

Waardering / Reden van plaatsing

De Dierense sluis verkeert in een voldoende goede bouwkundige staat en de oorspronkelijke vorm van de schutkolk en sluishoofden is in hoofdopzet nog aanwezig. Daarnaast vertegenwoordigt de sluis de volgende waarden:

Cultuurhistorische waarde:

- De Dierense Sluis is van belang voor de regio en de gemeente Rheden als essentieel onderdeel van het Apeldoorns Kanaal dat in zijn geheel van hoge cultuurhistorische waarde is op grond van de goede afleesbaarheid van de ontwikkelingsgeschiedenis. Het kanaal is een goed en gaaf bewaard voorbeeld van de vele in de 19de eeuw aangelegde Nederlandse kanalen, terwijl met name met betrekking tot de voeding van het kanaal - grotendeels door middel van sprengen - sprake is van een voor Nederland volstrekt unieke situatie.
Het Apeldoorns Kanaal is van grote betekenis geweest voor de ontsluiting van bestaande landbouwgronden en voor de ontginning en insluiting van grote arealen woeste gronden. Het kanaal betekende een belangrijke stimulans voor de ontwikkeling van de landbouw, houtbouw, nijverheid en industrie in de dorpen aan de oostzijde van de Veluwe - waaronder Dieren - en daarmee ook voor de ruimtelijke ontwikkeling van deze dorpen in meer algemene zin.
- De Dierense Sluis is van belang als uiting van de uit de sterke opleving van de scheepvaart voortvloeiende wens om grotere sluizen te bouwen waarmee sneller kon worden geschut.

Stedenbouwkundige waarde / ensemble waarde:

- De Dierense Sluis is van belang voor de regio en de gemeente Rheden als onderdeel van het Apeldoorns kanaal dat in zijn geheel van zeer grote stedenbouwkundige waarde is vanwege de ook heden ten dage nog zeer duidelijke aanwezige bijzondere en grote samenhang van het kanaal met de daarbij behorende bouwwerken als sluizen, bruggen, wachterswoningen en de overige aan het kanaal gesitueerde bebouwing.
Ter plaatse vormt de sluis in combinatie met de bijbehorende bebouwing, voorhaven en beplanting een waardevol ensemble.

Architectuurhistorische waarde

- De Dierense Sluis is van belang voor de regio en de gemeente Rheden als een grotendeels gaaf bewaard gebleven duidelijke representant van sluizen uit de periode vanaf 1920, waarbij de toepassing van een constructie van het sluislichaam in gewapend beton met dekzerkprofielen gebruikelijk was als ook het gelijk maken van de breedte van de kolk en de doorvaartwijdte van de sluishoofden. Bijzonder voor de Dierense Sluis is het relatief grote verval (tot circa 10 meter) dat met deze sluis overbrugd moest worden, op de sluizen bij Maasbracht en Born na het grootste verval in Nederland.

Conclusie

De Dierense sluis voldoet aan de basisnormen voor plaatsing op de gemeentelijke monumentenlijst zoals geformuleerd in artikel 4, lid 1 en 2 van de Erfgoedverordening Rheden 2017. Daarnaast zijn de meerwaarden van toepassing zoals omschreven in artikel 4, lid 3a, 3d, 4a, 4f, 5b en 5c.

Ligging Dierense Sluis (Google Earth, 2019)

De sluiskolk gezien vanaf het bovenhoofd in de richting van de Zutphensestraatweg (2020)

Bovenhoofd met sluisdeuren en rioolschuifgebouwtjes (2020)

Het tussenhoofd in de sluiskolk (2020)

Benedenhoofd met sluisdeuren; op de achtergrond het sluiswachtersverblijf-bedieningsgebouw, rechts de brug in de Zutphensestraatweg over de voorhaven (2020)

Bewegingswerk sluisdeur met half Panamawiel en trek-duwstang (2014)